

Meštianske právo na Slovensku v stredoveku

Ferdinand Uličný

vol. 3, 2014, 2, pp. 6-22

The burgher right in Slovakia in the Middle Ages

Author provides a study of the development of the burgher right in Slovakia in the Middle Ages. It is the author's final paper, which completed his research about the origin and development of the bourgeoisie and towns in Slovakia in the Middle Ages. Author describes:

a/ customary, natural burgher rights up to the end of the 12th century;

b/ granted, acquired and drafted burgher rights from the 13th century.

The second ones were indirectly, but significantly, derived from the burgher rights in Germany. Author compared privileges, burgher rights in the Czech and Poland towns with a finding, that the burgher rights in Slovakia and all throughout the Kingdom of Hungary, were the most liberal. From the 15th century the rights of burghers living in cities belonging to Hungarian king were also supplemented by political rights, particularly by the participation of burghers in the Hungary Assembly and by the creation of voluntary associations of the towns. Finally, the author justified the need to leave an actual scientific terminology and substitute it:

a/ the term of town rights should be replaced by more accurate term burgher rights;

b/ taking into account the Latin terminology, which was in use in the 15th century, the term of „town“ (civitas, civitas libera) and term of „small town“ (oppidum) are appropriate for use in Slovak.

Key words: Burgher right. Middle Ages. Town.

Slovenskí historici a právnici ako súčasť odbornej terminológie od druhej tretiny 20. storočia používajú vo svojich dielach slovné spojenie a odborný termín mestské právo. Termín mestské právo zaviedol do slovenskej právnickej a historiografickej odbornej terminológie právnik Ján Holák v štúdií o dejinách mestského práva na Slovensku, uverejnenej v roku 1939.¹ Tento autor po slovensky prvý definoval mestské právo ako súhrn právnych noriem, ktoré upravovali jednak právny pomer miest k panovníkovi a ku krajine, resp. jej predstaviteľom, jednak pomer meštana k mešťanovi. Treba tiež upozorniť a zdôrazniť, že tento autor vo vývoji mestského práva miest a meštianstva rozpoznať dve obdobia a spôsoby, teda evolučný vývoj trhu v trhových strediskách pred 13. storočím a preberanie nemeckého práva od 13. storočia. Toto produktívne poznanie však neskorší historici do konca 20. storočia obchádzali.²

Právnik Štefan Luby, autor syntetického diela o vývoji súkromného práva na Slovensku, vytlačeného v roku 1946, v časti Vecné právo má aj kapitolu Mestské vlastníctvo, v ktorej opísal najmä právo mesta k mestskej pôde. Hoci nepoužil termín mestské právo, viac vysvetľoval a opisoval právo mesta ako mešťanov.³

Historik Branislav Varsik v štúdií z roku 1958 o vzniku a rozvoji miest na Slovensku v 13. a 14. storočí sa stručne zmienil aj o mestskom práve, ako o súhrne právnych noriem

1 HOLÁK, Ján. Vznik mestského práva na Slovensku a jeho pramene. In: *Sborník Matice Slovenskej. Historia*, 1938 – 1939, roč. XVI – XVII, č. 3 – 4, s. 203–226. Štúdiá vyšla aj samostatne v roku 1940.

2 HOLÁK, J. *Vznik...*, s. 203, 205.

3 LUBY, Štefan. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Knižnica Právnickej jednoty v Bratislave, 1946, s. 340–341.

miest.⁴ Historička Darina Lehotská v roku 1959 uverejnila rozsiahlu štúdiu o vývoji mestského práva miest na Slovensku od 13. do začiatku 16. storočia pod názvom Vývoj mestského práva na Slovensku. Autorka využila početné doklady zo štúdie Jána Holáka aj jeho sieť familiarity miest a výskum tematiky časovo predĺžila. Pojem mestské právo však neopísala.⁵ Historik medievalista Richard Marsina v syntetickom diele kolektívu autorov o dejinách Slovenska v stredoveku, v kapitole o rozvoji miest v 14. storočí napísal aj časť o mestskom práve. Samotné mestské právo však nedefinoval, ale opísal jeho vecnú náplň.⁶ Aj začiatkom 21. storočia slovenskí historici, najmä všetci stredovekári skúmajúci dejiny meštianstva a miest, všeobecne používajú odborný termín mestské právo.⁷

Oprávnenosť, primeranosť, výstižnosť, vhodnosť používania termínu mestské právo možno preveriť z jazykovedného hľadiska aj obsahového, vecného hľadiska. Slovné spojenie a vedecký termín mestské právo je gramaticky správny. Mestské právo z vecného hľadiska predstavuje súbor ustanovení o výsadách miest všeobecne, prípadne o výsadách určitého, konkrétneho mesta. Jeho používatelia a čitatelia ho vnímajú ako právo miest v stredoveku aj novoveku.

Preverenie vhodnosti, oprávnenosti obsahového, vecného hľadiska termínu mestské právo možno urobiť len zistením konkrétneho výskytu rovnoznačného latinského slovného spojenia *ius civitatis* v použiteľných stredovekých listinách uhorského pôvodu z 13. – 14. storočia. Po prečítaní tých listín sa zistilo, že latinské slovné spojenie *ius civitatis* sa vôbec nevyskytuje. Avšak v najstaršej zachovanej listine pre trnavských mešťanov z roku 1238 je napísané, že kráľ Belo IV. udelil výsady tamojším hostom, mešťanom.⁸ Také latinské zápisy v zmysle *hostia* – mešťania, obyvatelia sa vyskytujú vo všetkých listinách o udelení či nadobudnutí základných, prípadne rozširujúcich výsad mešťanom v jednotlivých mestách.⁹ Skrátka, obdarovanými, vlastníkami a užívateľmi výsad neboli mestá ako právnické osoby, ale mešťania v určitom meste.

Uvedené zistenie je presvedčivým vedeckým dôvodom na to, aby sa doterajšie už tradičné vyjadrenie a odborný termín slovenskej historiografie a právnej vedy, teda mestské právo zanechal ako nevhodný termín a zaviedol a používal sa výstižnejší termín, teda meštianske právo. Pri tejto úvahe považujem za vhodné upozorniť na skutočnosť, že už citovaný právnik Ján Holák v uvedenej štúdii pri vysvetľovaní mestského práva raz použil aj slovné spojenie meštianske právo.¹⁰ Treba však pripomenúť, že slovenský vzdelanec Mikuláš z Lukového v preklade magdeburského práva z nemčiny do slovenčiny v roku 1378 vytvoril slovné spojenie mestské právo.¹¹ Napokon, aj v slovenskom úradnom

4 VARSÍK, Branislav. Vznik a rozvoj miest na Slovensku v 13. a 14. storočí. In: *Historický časopis*, 1958, roč. VI, č. 2, s. 194. Definícia mestského práva je doslova zhodná s definíciou Jána Holáka, avšak toho necitoval.

5 LEHOTSKÁ, Darina. Vývoj mestského práva na Slovensku. In: *Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Historica X*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1959, s. 65-110; LEHOTSKÁ, Darina. Príspevok k základnému rozdeleniu miest na Slovensku. In: *Historické štúdie* 19, 1974, s. 21-32.

6 MARSINA, Richard (Ed.). *Dejiny Slovenska I (do roku 1526)*. Bratislava : Veda, 1986, s. 329 a n.

7 ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján et al. *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2010, s. 10, kap. 4.

8 MARSINA, Richard (Ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. Slovenský diplomatár II*. Bratislavae : Archivum civitatis Bratislaviensis, 1987, č. 44, s. 30-31 (ďalej CDSI). „*hospitibus (...) civibus*“.

9 Podrobne: ULIČNÝ, Ferdinand. Výsadnosť mešťanov od 13. storočia. In: *Historický časopis*, 2001, roč. 49, č. 3, s. 423.

10 HOLÁK, J. *Vznik...*, s. 204, „mestské čiže meštianske právo“.

11 CHALOUPECKÝ, Václav. *Kniha žilinská*. Bratislava : Nákladem učenej spoločnosti Šafaříkovy, 1934, s. 46, § 191, „vedle mestského práva“.

zápise magistrátu mesta Žiliny v roku 1463 je uvedené, že magistrát rozhodol podľa vlastného mestského práva.¹²

Náš nedávny systematický výskum pôvodu a začiatočného vývoja meštianstva na Slovensku, ako jedinečnej sociálnej a zamestnaneckej skupiny, aj miest ako jedinečných ľudských sídiel, dospel okrem iného k novým poznatkom, totiž, že meštianstvo sa tu rozvíja nepretržite od 9. storočia; že najstaršie skupiny mešťanov žili v meste Nitra; že do konca 12. storočia žili mešťania v desiatke miest; že v mestách rozvíjali remeslá, obchod aj správu. Z verejného života vtedajších generácií mešťanov je niekoľko priamych dokladov, najmä o vtedajšom obchode mešťanov.¹³

Už v tom období vzniku a rozvoja meštianstva v ojedinelých mestách nepochybne vznikli, uplatňovali sa a rozvíjali pravidlá spoločenského života mešťanov. Sotva však dostali písomnú podobu. Mešťania ich udržiavali ústne, preto sa o nich nezachovali písomné doklady. Tento nespísaný, ale jestvujúci a živelne sa vyvíjajúci proces práva mešťanov možno primerane vnímať a opisovať ako obyčajové právo mešťanov. Obyčajové právo mešťanov jestvovalo všeobecne do konca 12. storočia. Dovtedy sa aj meštianstvo rozvíjalo samovoľne, živelne, spontánne, síce s tichým súhlasom uhorských kráľov, ale bez ich zásahov v písomnej podobe do spoločenského života vo vtedajších mestách.

V dejinách meštianskeho práva na Slovensku bolo priam epochálnym obdobím 13. storočie. Predovšetkým preto, lebo od 13. storočia sa podstatne zmenil právny stav mešťanov vo všetkých významných mestách v Uhorskom kráľovstve, teda aj na Slovensku. Hlavným znakom spoločenského rozvoja vtedajšieho meštianstva bola postupne nadobúdaná výsadnosť mešťanov v jednotlivých mestách. Nadobudnutá výsadnosť spočívala v písomnom vyjadrení práv a povinností mešťanov najmä voči uhorskému kráľovi a diecéznemu biskupovi. Formálne sa to udialo vyhotovením privilegálnych listín kráľov, potvrdzujúcich udelenie spísaných výsad mešťanov v jednotlivých mestách a odovzdaním tých listín mešťanom v konkrétnych mestách. Len nedávno sme podrobne preskúmali tieto udalosti vo výše dvadsiatich mestách v 13. storočí, najmä na Slovensku, a ešte početnejších v 14. storočí. Jedným z hlavných poznatkov bolo zistenie, že vývoj mešťanov v 13. storočí nemožno tradične vysvetľovať ako vznik meštianstva a miest na Slovensku či v Uhorsku vôbec, ale ako nové, jedinečné obdobie vývoja meštianstva s najvýraznejším vecným prvkom, ktorým bola nimi nadobúdaná výsadnosť.¹⁴

Požadovanie, spisovanie a udeľovanie výsad mešťanom žijúcim v jednotlivých mestách boli pravidelnými súčasťami právneho aktu, ktorý sa netradične pomenúva nadobúdanie výsadností mešťanmi. Jeho výsledkom z právneho hľadiska bol vznik kodifikovaného meštianskeho práva a zo spoločenského, najmä sociálneho hľadiska vznik meštianskeho stavu.¹⁵ Výsady mešťanov v jednotlivých mestách obsahovali dve skupiny vecne, predmetovo podstatne odlišných ustanovení, teda práva mešťanov a povinnosti mešťanov. Ich obsah sme nedávno podrobne preskúmali a opísali.

12 CHALOUPECKÝ, V. *Kniha...*, s. 117, č. 64, „právo mestské“.

13 ULIČNÝ, Ferdinand. Trhy a mestá na Slovensku v 9. – 12. storočí. In: SEDLÁK, Vincent (Ed.). *Zborník príspevkov k slovenským dejinám. K životnému jubileu univerzitného profesora PhDr. Richarda Marsinu, DrSc.* Bratislava : Slovenský historický ústav Matice slovenskej, 1998, s. 53-61.

14 ULIČNÝ, F. *Výsadnosť...*, s. 415-432. ULIČNÝ, Ferdinand. Pôvod a vývoj miest na Slovensku od 9. do 14. storočia. In: *Historické štúdie* 46, 2010, s. 315-335; ULIČNÝ, Ferdinand. *Dejiny Slovenska v 11. až 13. storočí*. Bratislava : Veda, 2013, s. 475 a n.

15 Na vtedajší vznik meštianskeho stavu upozornil už LUBY, Š. *Dejiny...*, s. 179.

V jednotlivých listinách uhorských kráľov z 13. a 14. storočia o udelení výsad mešťanom v niektorých mestách možno čítať, že dotčení mešťania nadobúdajú niektoré práva podľa vzoru už užívaných práv mešťanov žijúcich v iných mestách. Najstaršie konkrétne odvolania boli na výsady mešťanov žijúcich v Stoličnom Belehrade, Budíne, Ostrihome a Šoprone (Székesfehérvár, Budapest, Esztergom, Sopron v Maďarsku).

V listine kráľa Bela IV. z roku 1238 pre mešťanov v Trnave je aj ustanovenie o povinnosti Trnavčanov každoročne vyplatiť kráľovi daň tak, ako to konajú stoličnobelehradskí mešťania.¹⁶ Keď v roku 1248 kráľ Belo IV. po žiadosti nitrianskych mešťanov obnovil ich výsady, už v úvode dispozície je napísané, že im poskytuje výsady stoličnobelehradských mešťanov. V nasledujúcom ustanovení o práve voľby richtára aj dvanástich prísazných, teda členov rady a ich súdnej právomoci určil, že sa to má diať podľa vzoru stoličnobelehradských mešťanov.¹⁷ Kráľ Ľudovít I. v roku 1344 povolil konať v Bratislave jarmok počas 14 dní okolo sviatku svätého Vavrinca (10. augusta) tak, ako v mestách Budín, Stoličný Belehrad a Šopron.¹⁸ Meštianske výsady Budínčanov priamo nadobudli postupne mešťania v Banskej Bystrici, Komárne, Rimavskej Soboty, Bratislave a Košiciach. Banskobystrickí mešťania nadobudli meštianske výsady v roku 1255 od kráľa Bela IV. Len v ustanovení o procedúre výmeny mincí je odvolanie na príklad Ostrihomu a Budína.¹⁹ Kráľ Belo IV. v roku 1265 udelil Komárňanom také výsady, aké vtedy užívali mešťania v Budíne.²⁰ Kráľ Karol I. v roku 1334 udelil mešťanom v Rimavskej Soboty všeobecne také výsady, aké užívali mešťania v Budíne.²¹ V roku 1347 košickí mešťania nadobudli od kráľa Ľudovíta I. výsady, aké vtedy užívali mešťania v Budíne.²²

Všetky výsady budínskych mešťanov alebo jednotlivé časti z nich nadobúdali v druhej polovici 14. storočia aj mešťania v iných mestách na Slovensku. Napríklad v roku 1374 Prešovčania,²³ v roku 1376 Bardejovčania,²⁴ v roku 1383 Prievidžania.²⁵ Treba pripomenúť, že nadobúdanie výsad budínskych mešťanov mešťanmi v mestách na Slovensku v 14. storočí bolo súčasťou procesu nadobúdania výhodnejších výsad mešťanmi v mestách na Slovensku, teda zlepšovania ich dovtedajšieho meštianskeho práva. Časť výsad mešťanov žijúcich v Ostrihome nadobudli v roku 1255 banskobystrickí mešťania. Bola to len procedúra každoročnej výmeny mincí.²⁶ Podobne len časť výsad šopronských mešťanov, konkrétne právo konať jarmok, nadobudli Bratislavčania v roku 1344.²⁷

16 CDSI II, s. 31, č. 44. „Super solutione vero tributii eodem iure censeantur, quo cives Albenses“.

17 CDSI II, s. 209, č. 298. „Albensium civium dedimus libertatem. Ut villicus ex se ipsis, (...) omnes causas pecuniarias, civiles et criminales ad instar civium Albensium (...) cum duodecim iuratis debeat (...) iudicare“.

18 JUCK, Ľubomír (Ed.). *Výsady miest a mestečiek na Slovensku I. (1238 – 1350)*. Bratislava : Veda, 1984, s. 138, č. 169, „sicut in civitatibus (...) Albensi“.

19 CDSI II, s. 341, č. 491, „iurisdictionem, quam habent (...) in Buda“.

20 JUCK, Ľ. *Výsady...*, s. 48, č. 32, „libertatem, qua cives (...) de Novo Monte Pesthiensi gratulatur“.

21 JUCK, Ľ. *Výsady...*, s. 123, č. 146, „libertatem (...) cum qua (...) cives (...) de Buda (...) utuntur“.

22 JUCK, Ľ. *Výsady...*, s. 148, č. 188, „libertates (...) more (...) civitatis Budensis“. Pozri aj: s. 150-156, č. 189, 190, 193, 194.

23 ULIČNÝ, Ferdinand. Vznik a rozvoj mesta do začiatku 16. storočia. In: SEDLÁK, Imrich (Ed.). *Dejiny Prešova 1*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1965, s. 82.

24 ULIČNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Sáriša*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1990, s. 25.

25 LUKAČKA, Ján. Prievidza. In: ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján et al. *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2010, s. 355. Uvedené príbehy preberania budínskeho práva opísal už HOLÁK, J. *Vznik...*, s. 207-208. Tiež: LEHOTSKÁ, D. *Vývoj...*, s. 76 a n.

26 CDSI II, s. 341, č. 491, „renovacionem monetarum (...) iurisdictionem, quam habent in Strigonio“.

27 JUCK, Ľ. *Výsady...*, s. 138, č. 169, „forum annuale (...) sicut in civitatibus (...) Supruniensis“.

Mešťania v procesoch požadovania a nadobúdania základných, prvých výsad, ako aj doplňujúcich, výhodnejších výsad uplatňovali dva spôsoby. Nadobúdali všeobecne, teda všetky výsady mešťanov žijúcich v starších, rozvinutejších mestách. Taký postup sa podaril Nitranom v roku 1248, Komárňanom v roku 1265, Rimavskosoboťanom v roku 1334, Košičanom v roku 1347. Mešťania v iných mestách nadobúdali len časť výsad mešťanov žijúcich v iných mestách. Tak postupovali Trnavčania v roku 1238, Banskobystričania v roku 1255, aj Bratislavčania v roku 1344.

Pri výskume preberania výsad mešťanov rozvinutejšieho mesta treba rozlišovať dve možnosti.

1/ Zápis v narácii privilegijálnej listiny možno vnímať, interpretovať ako všeobecné prevzatie všetkých výsad od mešťanov staršieho, či rozvinutejšieho konkrétneho mesta.

2/ Taký zápis v niektorej časti dispozície sa však vzťahoval iba na tú jednotlivú vecnú súčasť nadobúdaných výsad.

Ak uplatníme zemepisné hľadisko, tak doterajšie poznatky o nadobúdaní meštianskych výsad a tvorbe meštianskeho práva možno vyjadriť nasledovne. Meštianske spoločenstvá v mestách na slovenskom území preberali výsady, teda meštianske práva od mešťanov žijúcich v mestách stredozápadného Uhorska, teda zo Stoličného Belehradu, Budína, Ostrihomu a Šopronu.

Pri nadobúdaní meštianskych výsad a tvorbe meštianskych práv sa len ojedinele vyskytujú informácie o etnickom pôvode mešťanov, prípadne o etnickom či zemepisnom pôvode obyčají a výsad. Z rokov 1238 a 1244 jestvujú priame doklady o tom, že aspoň časť vtedajších obyvateľov a mešťanov Krupiny pochádzala zo Saska.²⁸ Nemeckého pôvodu bola časť obyvateľov v Starom Tekove, ktorí spolu s miestnymi Slováckmi nadobudli meštianske výsady v roku 1240.²⁹ Také národnostné zloženie obyvateľov bolo okolo roku 1254 v Dobrej Nive a Babinej, ktorí v roku 1254 tiež nadobudli meštianske výsady.³⁰ Zo Saska pochádzali rodiny mešťanov v Banskej Bystrici, ktoré aj po roku 1255 mohli riešiť vzájomné spory zaužívaným súbojom v Sasku, teda s použitím meča a okrúhleho štítu.³¹ Zo Saska pochádzali početné rodiny, ktoré okolo roku 1270 žili v meste Levoča aj v niekoľkých spišských mestečkách.³²

Ešte výrečnejšie a dôkaznejšie sú ojedinelé priame doklady o nemeckom pôvode niektorých súčastí výsad mešťanov. Trnavské meštianske rodiny, resp. domácnosti mohli aj po roku 1238 odovzdávať desiatok miestnemu farárovi v naturáliách.³³ Taký spôsob odovzdávania desiatku sa uplatňoval aj v meste Jasov okolo roku 1243,³⁴ dokázateľne tiež v meste Svätý Kríž (teraz Žiar nad Hronom) okolo roku 1246.³⁵

Po nespochybniteľnom poznaní, že výsady mešťanov všeobecne, prípadne jednotlivu formulované v 13. – 14. storočí mali nemecký pôvod, treba sa pokúsiť zistiť, z ktorého nemeckého mesta či miest preberané výsady pochádzali. Avšak ani podrobný prieskum

28 CDSI II, s. 32, č. 45. „Saxones de Corpona“, s. 113, č. 168, „cum Saxonibus vel Teutonibus“.

29 CDSI II, s. 56, č. 78. „Teutonici in suburbio castri de Bors commorantes“.

30 CDSI II, s. 313, č. 450. „Vngaris et Teotonicis“.

31 CDSI II, s. 341, č. 491. „illud duellum cum scuto rotundo et gladiis debet pugnari, prout Saxonum optinet consuetudo“.

32 JUCK, L. *Výsady...*, s. 55, č. 43. „Saxonum de Scepus“; CDSI II, s. 230, č. 229; s. 362, č. 522.

33 JUCK, L. *Výsady...*, s. 31, č. 44. „Decimas vero more Teotonicorum in capeciis persolvant“.

34 JUCK, L. *Výsady...*, s. 97, č. 145. „more Teutonicorum“.

35 JUCK, L. *Výsady...*, s. 152, č. 219, „decimas suas dimittent in campo more Teotonico“.

obsahu jestvujúcich listín výsad mešťanov na Slovensku, pochádzajúcich z 13. a 14. storočia, neodhalil o tom relevantný zápis. Napriek tomu sa v slovenskej spisbe právnikov, ale najmä historikov možno dočítať, že výsady mešťanov niektorých miest na Slovensku boli prevzaté či odvodené z práva nemeckých miest Magdeburg alebo Norimberk.³⁶ Treba ešte dodať, že nikto z uvedených autorov neposkytol dôkazný písomný doklad o prevzatí či ovplyvnení právom mešťanov v Magdeburgu alebo Norimberku. Najnovšie výskumy uvedenej, doteraz tradovanej predstavy o údajnej priamej súvzťažnosti práva mešťanov v Uhorsku a aj na Slovensku v 13. – 14. storočí s právom mešťanov v Magdeburgu a Norimberku treba považovať za nedokázanú, teda mylnú hypotézu.

Zostáva však povinnosť preskúmať použiteľné pramene o prípadnom prevzatí časti alebo celých výsad niektorých miest zo susedných krajín v strednej Európe, teda z Rakúska, Moravy, Česka, Sliezska a Poľska mešťanmi žijúcimi v mestách na Slovensku v 13. a 14. storočí. Niektorí historici, najmä tí, ktorí skúmali dejiny Bratislavy v 13. – 14. storočí, písali aj o tom, že bratislavskí mešťania v roku 1291 nadobudli práva viedenských mešťanov, teda pôvodne norimberské právo.³⁷ Avšak v listine kráľa Ondreja III. z roku 1291 o výsada bratislavských mešťanov sa taký text nenachádza.³⁸ O prevzatí výsad mešťanov z niektorého mesta na Morave niet nijaký doklad. Z toho dôvodu historici doteraz o tom nepísali.

V časti slovenskej odbornej literatúry možno čítať, že z miest v Česku, teda z Jihlavy a Kutnej Hory bolo prevzaté mestské právo mešťanmi na Slovensku. Konkrétne, že banskoštiavníckí mešťania prebrali a užívali jihlavské mestské právo.³⁹ Treba zdôrazniť, že nejedná sa o priamy listinný doklad z 13. a 14. storočia o takom vzťahu. Z toho vyplýva, že predpoklad v 13. – 14. storočí o právnom vzťahu Jihlava – Banská Štiavnica treba zanechať.⁴⁰ Avšak prevzatie časti mešťianskych výsad a práva mešťanov žijúcich v Kremnici od práva mešťanov v Kutnej Hore je priamo dokumentovaný v listine z roku 1328.⁴¹ Toto ustanovenie sa nachádza v závere dispozície listiny kráľa Karola I. Hoci je obsahovo všeobecné, teda nekonkrétne, nepochybne sa v ňom ukrývala výsada baníčenia, ktorú Kremničania vtedy nadobudli, prípadne legalizovanie staršej banskej činnosti v Kremnici.

Starší bádatelia písali, že právo mesta Žiliny bolo odvodené z práva mesta Tešín v Sliezske.⁴² Jestvujúce listiny o výsada žilinských mešťanov do polovice 14. storočia však nemajú zápis s takým obsahom.⁴³ Žilinskí mešťania prevzali celé, resp. časť výsad tešinských mešťanov koncom 13., resp. začiatkom 14. storočia. Odvtedy v správe Žiliny

36 HOLÁK, J. *Vznik...*, s. 211-212; VARSÍK, B. *Vznik...*, s. 194; LEHOTSKÁ, D. *Vývoj...*, s. 95 a n. TIBENSKÝ, Ján (Ed.). *Slovensko 1. Dejiny*. Bratislava : Obzor, 1971, s. 262-265, autor časti Richard Marsina. *Encyklopédia Slovenska III. K – M*. Bratislava : Veda, 1979, s. 564, v hesle Mestské právne okruhy; MARSINA, R. *Dejiny Slovenska...*, s. 333, už bez konkrétneho nemeckého mesta, autor Richard Marsina.

37 HOLÁK, J. *Vznik...*, s. 212. Porovnaj: s. 216; LEHOTSKÁ, D. *Vznik...*, s. 76.

38 JUCK, L. *Výsady...*, s. 75-76, č. 77.

39 HOLÁK, J. *Vznik...*, s. 209. Bez odvolania na prameň.

40 Podrobnejšie: ULÍČNÝ, Ferdinand. Mesto Banská Bystrica okolo roku 1255. In: NAGY, Imrich – GRAUS, Igor (Eds.). *Minulosť a prítomnosť Banskej Bystrice*. Banská Bystrica : Katedra histórie Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela, 2006, s. 5-14; SKLADANÝ, Marián. Banská Bystrica. In: ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján et al. *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2010, s. 31-33.

41 JUCK, L. *Výsady...*, s. 115, č. 136. „In ceteris autem omnibus eisdem libertatibus, quibus hospites de Kutunbana regni Bohemie existunt“. Tento vzťah opísal už HOLÁK, J. *Vznik...*, s. 209. Doklad však neuviedol. Treba ešte pripomenúť, že názor Václava Chaloupeckého o tom, že mestá a život mešťanov na Slovensku sa vytváral podľa vzoru v Česku neskorší historici úplne vyvrátili: CHALOUPECKÝ, V. *Kniha...*, s. XVI.

42 HOLÁK, J. *Vznik...*, s. 211, 217; LEHOTSKÁ, D. *Vývoj...*, s. 76.

43 JUCK, L. *Výsady...*, č. 110, 125.

pôsobili fojti, teda dediční richtári. Žilincania až pod politickým tlakom kráľa Ľudovíta I. v roku 1369, ale najmä kráľovnej Márie v roku 1384 časť tešínskych výsad zanechali a prevzali výsady krupinských mešťanov.⁴⁴ Ale zápisy v súdnej knihe Žiliny dosvedčujú, že fojti v Žiline pôsobili aj v 15. storočí.⁴⁵ Taký vývoj prebiehal aj v Prievidzi. Tamojší mešťania od prelomu 13. a 14. storočia užívali žilinsko-tešínske výsady. V správe mesta odvtedy až do roku 1383 pôsobili fojti, teda dediční richtári. Až od roku 1383 si prievidzskí mešťania richtárov volili a užívali krupinsko-budínske mešťianske výsady.⁴⁶

Z výsad miest na poľskom území boli pre mešťanov na Slovensku najžiadanejšie výsady mešťanov v Krakove. Treba upozorniť, že Kunegunda, dcéra uhorského kráľa Bela IV., ako vdova po Boleslavovi, krakovskom a sandomírskom kniežati, v roku 1289 poskytla novým obyvateľom dediny Podolínec zákupné právo podľa vzoru nemeckého, konkrétne magdeburského práva.⁴⁷ Bolo to prvé, priame odvolanie na časť práv mešťanov v Magdeburgu, avšak v rámci zákupného práva poddaných na Slovensku. Šoltýs Hendrich, dedičný richtár v Podolínci, v roku 1292 v Krakove vybavil, keď sa tam prechodne zdržiaval český kráľ Václav II., ale najmä ako krakovské a sandomírske knieža, mešťianske výsady pre Podolíňčanov. V jednom z ustanovení dotýčnej listiny možno čítať, že Podolíňčanom všeobecne poskytuje magdeburské výsady, aké sa uplatňujú v meste Krakov.⁴⁸ Kráľ Karol I. v roku 1320 poskytol novým bardejovským mešťanom oslobodenie od povinnosti voči kráľovi na prvých desať rokov od ich usadenia sa v Bardejove. Nových prisťahovalcov mal priviesť prvý bardejovský šoltýs. Šoltýsi, teda dediční richtári, pôsobili v meste Bardejov do roku 1376.⁴⁹ Predpokladáme, že inštitút šoltýstva bol zavedený do mesta Bardejov podľa krakovského vzoru.

Stredoeurópski historici v 20. storočí sa zhodovali v poznatku, že mešťanstvo a mestá v Česku, Poľsku, na Slovensku a v Uhorsku vôbec zakladali, resp. podstatne ovplyvnili prisťahovalci nemeckého pôvodu. K takému poznatku došli na základe zápisov v listinách z 13. a 14. storočia, v ktorých sú hostia-mešťania etnicky nemeckého pôvodu, alebo, že mešťianske výsady majú zemepisne nemecký pôvod. Zo starších nemeckých historikov je nevyhnutné uviesť najmä Wilhelma Weizsäckera a Gertu Schubart-Fikentscherovú, z maďarských historikov Andor Czizmadiu a Erika Fügediho.⁵⁰ Z českých historikov sa

44 CHALOUPECKÝ, V. *Kniha...*, s. XVIII, XXVI, XXXII, LXI; s. 84-85. S odvolaním na príslušné listiny; MARSINA, Richard. Žilina. In: ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján et al. *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2010, s. 578-581.

45 CHALOUPECKÝ, V. *Kniha...*, s. 127, 128, č. 79, 80.

46 LUKAČKA, J. *Prievidza...*, s. 578-581, s. 355; porovnaj s. 356.

47 JUCK, L. *Výsady...*, s. 72, č. 71. „Omnes quoque incole seu mansionarii, qui in predicta villa suas construxerunt mansiones, iure Thevntunicali videlicet Magdeburgensi vivere decrevimus.“

48 JUCK, L. *Výsady...*, s. 77, č. 79. „Debet autem (...) civitas omnia iura Meydeburgia in causis casibus quibuslibet tenere et habere. Que in civitate Cracovia ex nunc vigent (...) contulimus.“ O príbehu v Podolínci písal už Holák, avšak s odkazom na falzum datované do roku 1244. HOLÁK, J. *Vznik...*, s. 211, 217. Pozri: CDSI II, s. 99-100, č. 148; LEHOTSKÁ, D. *Vývoj...*, s. 76, s odvolaním na listinu z roku 1292; ULÍČNÝ, Ferdinand. *Dejiny Podolínce do polovice 14. storočia*. In: *Sandecko-spišské zošity*. Zv. 8, 2014, s. 18-25.

49 ULÍČNÝ, F. *Dejiny osídlenia Šariša...*, s. 24-25. Porovnaj: HUDÁČEK, Pavol. Bardejov. In: ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján et al. *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2010, s. 80-81.

50 WEIZÄCKER, Wilhelm. Die Ausbreitung des deutschen Rechtes in Osteuropa. In: LOESCH, Karl Christian (Ed.). *Staat und Volkstum*. Berlin : Dt. Schutzbund-Verl., 1926. 798 s.; SCHUBART-FIKENTSCHEK, Gerta. *Die Verbreitung der deutschen Stadterichte in Osteuropa*. Weimar : H. Böhlau Nachf., 1942. 567 s.; PLANITZ, Hanz. *Die deutsche Stadt im Mittelalter. Von der Römerzeit bis zu den Zunftkämpfen*. Graz – Köln : Bohlau, 1954, s. 164, 165, 167, 177. Autor priznáva, že Slovania v Sliezsku mali už pred nemeckou kolonizáciou trhy, trhové osady a hradiská, teda zárodky

treba oboznámiť hlavne s tvorbou, poznatkami a názormi dvoch historikov, teda s dielami Václava Vojtíška a Bedřicha Mendla.

Václav Vojtíšek v početných štúdiách publikovaných najmä v druhej tretine 20. storočia postupne zistil a napísal, že v meste Plzeň pôsobili dediční richtári od konca 13. do konca 15. storočia; že pražské mesto vzniklo usadením Nemcov asi v rokoch 1232 – 1234 a obrazne to vnímal ako cudzokrajnú rastlinu v Čechách; že mestá boli samosprávne strediská, opevnené hradbami a obdarené výsadami; že mestá v Čechách boli umelo zavedené; že mestá boli zakladané formálnym aktom panovníka.⁵¹ Václav Vojtíšek jednoznačne rozvíjal teóriu o zakladaní miest v Čechách od 13. storočia v rámci právne historického vnímania pôvodu miest a mestského práva. Bedřich Mendl v knihe vydanéj v roku 1938 rozlišoval magdeburské právo uplatňované napríklad v meste Litoměřice od norimberského práva, užívaného napríklad v Prahe. Rozdiel medzi nimi videl najmä v čase ich formovania, pričom magdeburské bolo staršie ako norimberské.⁵² Poľský historik Jerzy Wyrozumski ešte začiatkom 21. storočia uverejňuje početné štúdie o pôvode a vývoji meštianstva a miest v Poľsku. Jeho poznatky možno zhrnúť nasledovne. Zakladanie miest prebiehalo od 13. storočia v starších poľských strediskách trhu; pri zakladaní miest sa uplatnilo nemecké právo, napríklad vo Vratislave v roku 1242 aj Krakove v roku 1257; tie aj iné mestá preberali magdeburské právo; v správe mesta Krakov pôsobili šoltýsi, teda dediční richtári.⁵³

Keď hoci len všeobecne porovnáme výsady mešťanov v mestách v Rakúsku, Česku, Poľsku, na Slovensku a v bývalom Uhorsku v 13. – 14. storočí, môžeme vysloviť najmä tieto poznatky. Mešťania a mestá jestvovali už pred 13. storočím najmä ako strediská remesiel a trhu. Verejný život remeselníkov, obchodníkov ovplyvňovali miestne obyčaje, ktoré sami tvorili a menili samovoľne, živelne, spontánne. Od začiatku 13. storočia mešťania postupne nadobúdali od panovníkov v listinách sformulované výsady. Výsady mali nemecký pôvod. Výsady mešťanov v jednotlivých mestách mali veľmi podobný vecný rozsah práv aj povinností voči panovníkovi a diecéznemu biskupovi. Najpodstatnejší rozdiel medzi výsadami mešťanov v jednotlivých krajinách bol v samospráve mešťanov, presnejšie miest. Kým v zemepisne českých a poľských mestách pôsobili šoltýsi, teda dediční richtári, v mestách na Slovensku a Uhorsku vôbec takmer len volení richtári.

Výhodnejšia, slobodnejšia samospráva mešťanov v uhorských mestách vyplynula zo spoločných záujmov uhorských kráľov a mešťanov. Keďže uhorskí králi mali záujem o pôsobenie mešťanov z hospodárskych dôvodov, najmä daňových, peňažných, menej politických, museli mešťanom poskytnúť výhodnejšie podmienky spoločenského života v porovnaní s podmienkami mešťanov v susedných kráľovstvách. Cudzích mešťanov mohli do Uhorska prilákať iba výhody slobodnejšieho života v porovnaní s okolnosťami

miest, v priestore od Šumavy po Balt; LUDAT, Herbert. *Vorstufen und Entstehung des Städtewesens in Osteuropa: Zur Frage der vorkolonialen Wirtschaftszentren im slawisch-baltischen Raum*. Köln: Rudolf Müller, 1955, s. 14 a n., 28, 52. Tiež napísal, že slovanské hradiská mali aj kupecké časti s trhom; že kolonizačné mesto nadväzovalo na jestvujúce podmienky slovanského vývoja; CSIZMADIA, Andor. *A magyar városi jog*. Kolozsvár: Győregyházmegyeyi alap könyvnyomdája, 1941. 227 s.; FÜGEDL, Erik. Középkori magyar városprivilegiumok. In: *Tanulmányok Budapest múltjából*, 1961, vol. 14, s. 17-107. Podrobnejšie pozri: HALAGA, Ondrej R. Mestotvorný proces a stredná Európa. In: *Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského XV*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1964, s. 97.

51 VOJTÍŠEK, Václav. *Výbor rozprav astudii*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953, s. 141-143, 183-185, 311-312, 339-340, 427-430.

52 MENDL, Bedřich. *Tak řečené norimberské právo v Čechách*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1938, s. 7, 18-21, 28, 48-49, 72.

53 WYROZUMSKI, Jerzy. *Cracovia mediaevalis*. Kraków: Avalon, 2010, s. 123-125, 149, 159 a n., 181 a n., 198, 201.

v domovských krajinách. V súvislosti s nadobúdaním výsad mešťanmi jednotlivých miest sa vytváralo meštianske právo mešťanov v dotýčajúcich mestách. Keď sa z hľadiska vecného, predmetového porovnajú meštianske práva v mestách na Slovensku v 13. a 14. storočí, zistia sa medzi nimi zhody aj rozdiely v kvantite a kvalite práv. Zhody sú napríklad v práve voľby mestských farárov a vo farských záležitostiach vôbec; vo vlastníctve hnutelnosti a nehnuteľnosti; vo vzťahu ku kráľovi, prípadne k prelátom a barónom. Rozdiely sú napríklad v samospráve, teda v pôsobení volených richtárov alebo dedičných richtárov, teda šoltýsov, fojto; v územnom rozsahu neplatenia mýta, teda v určitej župe, prípadne na území Uhorska; v práve skladu len v ojedinelých mestách; v možnosti baníčenia len v určitých mestách; v povolenom alebo zakázanom súboji mešťanov ako forme riešenia vzájomných sporov.

Aj z tohto stručného prehľadu je zrejmé, že v 13. – 14. storočí jestvovalo v Uhorskom kráľovstve, teda aj na slovenskom území rozličné, jedinečné meštianske právo v konkrétnych mestách; že nejestvovalo jednotné, jediné meštianske právo vo všetkých mestách. Príčiny takého rozličného stavu možno hľadať a nachádzať iba v rozdielnych záujmoch mešťanov jednotlivých miest o obsah, vecnosti ich základných a doplňujúcich výsad a práv. Ich skúsení a obratní zástupcovia predložili na kráľovskom dvore požiadavky podľa vlastného výberu a poradia. V kráľovskej kancelárii ich podľa toho zapísali do listín o nadobudnutých výsada. Z toho vyplýva aj poznatok, že v kráľovskej kancelárii nemali poruke pripravený formulár dispozície listín výsad mešťanov s určitým, ustáleným poradiem ustanovení o príslušných veciach. Preto sú ustanovenia o veciach v dispozíciách výsadných listín v rozličných, poprehadzovaných poradiach. To je formálny argument poznatku, že nejestvovalo jednotné, unifikované meštianske právo.

Vo vývoji meštianstva a miest v priebehu 15. storočia a v prvej štvrtine 16. storočia sa udiali výrazné zmeny, ktoré súčasne sprevádzali aj zmeny meštianskeho práva. V tom období postupne vznikali aj nové pramene meštianskeho práva, ktoré sú výdatným zdrojom dobových informácií. Novými písomnými prameňmi boli z hľadiska diplomatického aj vecného, obsahového vtedajšie zákony, právne knihy, súdne knihy, štatúty a iné mestské knihy.

Zákony

Kráľ Žigmund dekrétom 15. apríla 1405 adresovanom mešťanom v kráľovských mestách aj mestečkách potvrdil, resp. upravil početné obyčaje alebo výsady mešťanov.⁵⁴ Vtedy pojmom, vecne aj názvoslovne rozlišovali mestá (*civitates*) opevnené múrmi a mestecká (*oppida*) patriace kráľovi. Kráľ uvedeným dekrétom v dvanástom článku nariadil, že ak mešťania určitého mesta nebudú spokojní s rozhodnutím ich richtára a prisažných (rady), môžu sa obrátiť o právnu poradu a rozhodnutie k richtárovi a rade toho mesta, od výsad ktorého práva boli odvodené ich výsady. Prípadne sa môžu odvolať k uhorskému taverníkovi.⁵⁵ Týmto ustanovením sa legalizovala už jestvujúca filiácia mešťanov a miest; zavádzal sa právny vzťah mešťanov k súdnym konaniam pred taverníkom.

Bol to prvý dekrét tohto uhorského kráľa s platnosťou zákona, ktorý sa všeobecne vzťahoval na všetkých mešťanov žijúcich v mestách a mestečkách patriacich uhorskému

54 MÁRKUS, Dezső (Ed.). *Corpus Juris Hungarici. 1000 – 1526*. Budapest: Franklin – Társulat, 1899, s. 210, § 3. (Ďalej CJH). „convocatis (...) nunciis et legatis (...) civitatum, oppidorum (...) regiae jurisdictioni pertinentium (...) quasdam civitates, murorum ambitu cingendas; quasdam liberas villas, seu oppida, civitatis honore sublimandas (...) quasdam moderandas in melius reformandas (...) decrevimus“.

55 CJH, s. 218, čl. 12, „si de iudicatu, et sententia iudicum et juratorum suorum noluerint contentari; ad illam civitatem, cuius libertate funguntur, aut ad magistrum tavernicorum nostrorum, valeant appellare“.

kráľovi. Odvtedy sa meštania v uhorských mestách a mestečkách patriacich kráľovi vyvíjali ako meštiansky stav, teda meštianstvo.⁵⁶ Na základe obsahu toho dekrétu sa meštania z kráľovských miest mohli zúčastňovať na zasadaniach a rokovaní uhorského snemu.⁵⁷ Bol to začiatok nasledujúceho, hoci šľachtou obmedzovaného, spoločného politického práva mešťanov žijúcich v najrozvinutejších, teda kráľovských mestách v Uhorsku.⁵⁸

Inou formou politickej činnosti mešťanov najrozvinutejších miest na Slovensku boli dobrovoľné združenia, zväzy či spoločenstvá kráľovských miest. Boli nimi Zväz dolnouhorských banských miest, jestvujúcich na strednom Slovensku (Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Kremnica a iné); Pentapolitana združovala mestá na východnom Slovensku (Košice, Levoča, Prešov, Bardejov, Sabinov); Zväz hornouhorských banských miest tvorili banské mestá na východnom Slovensku (Gelnica, Smolník, Jasov, Rožňava, Spišská Nová Ves).⁵⁹

Zákon v roku 1498 v článku 38 nariadil, že spory mešťanov žijúcich vo vymenovaných desiatich slobodných mestách, prípadne aj v iných slobodných mestách o vlastníctvo pozemkov či iných vecí so šľachticmi sa majú riešiť pred súdmi príslušných stolíc.⁶⁰ V tomto ustanovení sa prejavila politická prevaha uhorských barónov a šľachty vôbec, so súhlasom kráľa Vladislava Jagelovského, proti záujmom mešťanov, konkrétne ohľadne vlastníctva pozemkových majetkov. Najpodstatnejšou politickou a právnou novotou bola skutočnosť, že do vývoja meštianstva a miest v Uhorsku aj pri formulovaní politických a právnych záležitostí mešťanov vstupoval uhorský snem, v ktorom mali vtedy rozhodujúci vplyv uhorskí šľachtici.

Právne knihy

Právnymi knihami boli rukopisné zbierky ustanovení o právnych zásadách riešenia rozličných sporných vlastníckych, zločineckých či priestupkových príbehov. Takými knihami boli *Summa legum Raimundi* a *Magdeburské právo*.

Najproduktívnejší slovenský historik práva v druhej polovici 20. storočia Karol Rebro napísal, že *Summa legum Raimundi* sa doteraz zachovala a nachádza sa v dvanástich mestách strednej Európy, teda v Krakove tri exempláre, vo Varšave dva, v Bratislave dva, v Mníchove dva, v Budapešti, Brašove, Poznani, Viedni, Olomouci, Trnave, Prešove a Bardejove po jednom exemplári. V Prešove a Bardejove je *Summa* v latinskom jazyku, v Bratislave a Trnave je v nemeckom preklade. Karol Rebro predpokladal, že *Summa* je talianske dielo, možno z Neapola z druhej polovice 13. storočia, ktoré sa do Uhorska dostalo koncom 14. storočia.⁶¹ Z celkového počtu 17 zachovaných rukopisov *Summy* v strednej Európe je na Slovensku päť exemplárov. Z takého počtu zachovaných rukopisov je zrejme, že *Summa legum Raimundi* bola najžiadanejšou a najpoužívanejšou právnou knihou v meštianskom prostredí na Slovensku v 15. storočí.

Magdeburské právo, ako dosvedčuje jeho pôvodne nemecký názov „*recht von Miedburch der stat*“, malo pôvod v meste Magdeburg. Neznámy vzdelanec, resp. mešťan,

56 MARSINA, R. *Dejiny Slovenska...*, s. 388. R. Marsina správne písal o mestách kráľa. Porovnaj: LUKAČKA, Ján et al. *Chronológia starších slovenských dejín*. Bratislava : Prodama, s. 77. Píše chybné všeobecne o mešťanoch v Uhorsku.

57 HOLÁK, Ján. Počiatky politickej aktivity slobodných kráľovských miest v Uhrách. In: *Sborník Matice slovenskej*, 1937, roč. XV, č. 3, s. 263.

58 Podrobne pozri: MARSINA, R. *Dejiny Slovenska...*, s. 440.

59 HOLÁK, J. *Počiatky...*, s. 270-27; MARSINA, R. *Dejiny Slovenska...*, s. 441-442.

60 CJH, s. 614, 616, čl. 38.

61 REBRO, Karol. Trnavský rukopis *Summy legum Raimundi*. In: *Slovenská archivistika*, 1969, roč. IV, č. 1, s. 71-81.

priniesol jeho text do mesta Krupina. Slovenský vzdelanec Mikuláš z Lukového v rokoch 1378/1379 vyhotovil nemecký odpis tohto práva a poskytol ho mešťanom v Žiline. Nemecký text tvorí prvú časť historikom a právnikom známej tzv. Žilinskej knihy. Slovenskej vzdelanej verejnosti ju po česky sprístupnili český historik Václav Chaloupecký a právnik Rudolf Rauscher.⁶² Editori z nevedených dôvodov nemecký text Magdeburského práva nepublikovali. Vydali len takmer celú časť jeho prekladu z nemčiny do slovenčiny s českými jazykovými prvkami, ktorý v roku 1473 vyhotovil vzdelanec Václav z Kroměříža. Podnet na preklad pochádzal od vtedajšieho fojta, teda dedičného richtára v Žiline, Václava Pongráca, šľachtica zo Svätého Mikuláša v Liptove.⁶³

Z uvedeného je zjavné, že rukopisný exemplár Magdeburského práva mali mešťania v Krupine už pred rokom 1378 a zaiste aj neskôr. Žilinskí mešťania ho mali a používali ako právne poučenie v súdnych sporoch mešťanov od roku 1379. Možno predpokladať, že text Magdeburského práva si zadovážili a používali mešťania aj v iných mestách na Slovensku od tretej tretiny 14. storočia.

Súdne knihy

Súdne knihy sú úradné rukopisné knihy, obsahujúce zápisy o právoplatných rozhodnutiach richtára a rady určitého mesta v rozličných sporoch mešťanov dotyčného mesta. Do takých kníh však zapisovali aj pokonávky mešťanov o majetkových, peňažných aj iných záležitostiach, ak o zápisy požiadali zúčastnené stránky. Najstaršie meštianske súdne knihy sa zachovali v Žiline, Banskej Bystrici a Košiciach.

Žilinská súdna kniha obsahuje zápisy o riešení sporov žilinských mešťanov pred fojtom a prísaznými, aj iné pamätihodné zápisy od roku 1379 do roku 1564, postupne po latinsky, nemecky a slovensky. Žilinská súdna kniha tvorí druhú časť tzv. Žilinskej knihy. Je v nej okolo 150 vecne rozličných, samostatných zápisov.⁶⁴ Súdne výroky žilinského meštianskeho súdu boli vtedy nepochybne ovplyvnené použiteľnými ustanoveniami meštianskeho práva magdeburského pôvodu. V Banskej Bystrici sa zachovala úradná súdna kniha so zápsimi od roku 1386. Striedajú sa v nej zápisy o súdnych rozhodnutiach banskobystrických richtárov a prísazných v sporoch tamojších mešťanov, ako aj účtovné zápisy o peňažných záležitostiach Banskobystričanov.⁶⁵ V Košiciach jestvuje úradná súdna kniha z rokov 1393 – 1405 s názvom *Acta iudiciaria*. Na 258 papierových stranách sa nachádza vyše 6200 latinských zápisov o súdnych rozhodnutiach košických richtárov a rád v sporných záležitostiach košických mešťanov.⁶⁶

Súdne knihy ako úradné dokumenty richtárov a rád v jednotlivých mestách sú najstaršími a hromadnými zdrojmi informácií o zamestnaniach, verejných činnostiach, náplniach životov menovite zapísaných mešťanov, ich rodín a domácností, ako aj o vývoji a hlavnej činnosti samosprávnych orgánov, teda richtárov a rád v dotyčných mestách. Z obsahového hľadiska boli jedinečnými úradnými písomnými produktmi od druhej polovice 14. storočia, ale najmä v 15. storočí a neskôr. Pre historikov sú to, obrazne povedané, okná do života mešťanov tých čias.

62 CHALOUPECKÝ, V. *Knihy...*, s. XIII, XXXV, LVII.

63 CHALOUPECKÝ, V. *Knihy...*, s. 1-79.

64 CHALOUPECKÝ, V. *Knihy...*, s. 83-151.

65 SKLADANÝ, M. *Banská Bystrica...*, s. 44. V podkapitole Mestská kancelária.

66 Archív mesta Košice (ďalej AMK), fond H III-2; HALAGA, Ondrej R. Najstaršia košická mestská kniha z rokov 1393 – 1405. In: *Slovenská archivistika*, 1978, roč. XIII, č. 2, s. 63-100.

Štatúty

Štvrtým, novým prameňom meštianskeho práva od 14. storočia boli štatúty. Štatúty vydávalo úradné predstavenstvo mesta, teda richtár s prisažnými (radou mesta) ako všeobecne záväzné nariadenia pre mešťanov určitého mesta. Ustanovenia štatútov platili pre všetkých mešťanov dotyčného mesta alebo určitú časť z nich ako vlastné interné meštianske zákony.⁶⁷ Uhorské zákony zo 14. – 15. storočia neobsahujú ustanovenia o práve mešťanov tvoriť si štatúty. Až právnik Štefan Werbóci v právnickom diele začiatkom 16. storočia sformuloval ustanovenia o tvorbe meštianskych štatútov, konkrétne o stanovách cechov.⁶⁸ Najčastejším produktom meštianskeho práva v tvorbe štatútov boli početné stanovy určitých cechov, napríklad kožušníkov v Košiciach z roku 1307. Zriedkavé boli štatúty súdnej povahy, ktoré boli obsahovo blízke meštianskym právnym knihám.⁶⁹

Iné mestské knihy

Súčasťou úradných činností magistrátov najrozvinutejších miest boli mestské knihy s obsahovo rozličnými zápsmi. Tie dosvedčovali napríklad nových predstaviteľov mesta po každoročných voľbách, peňažné vyúčtovanie za určitý rok, súpis ročnej dane mešťanov, prípadne záznamy o iných súčastiach meštianskeho života. Také knihy boli spočiatku obsahovo pestré, neskôr mestskí notári do určitých kníh zapisovali len obsahovo rovnaké zápisy.⁷⁰

Teraz sa môžeme venovať terminologickým novotám, ktoré sa v mestách vyvinuli v uhorskom práve a administratíve v 15. storočí. V Prvom zákonníku kráľa Žigmunda z roku 1404 sú napísané latinské pomenovania vtedajších sídelných celkov v poradí civitates, oppida, possessiones.⁷¹ Ich poradie prezrádza, že sa tam uplatnilo administratívne a právne stanovisko.⁷²

Latinské pomenovanie civitates sa vyskytovalo už v 14. storočí a pretrvávalo po celé 15. storočie aj prvú štvrtinu 16. storočia. Až od konca 15. storočia bolo latinské pomenovanie miest slovné rozšírené do slovného spojenia „liberae civitates“. Tak boli v zákonníku v roku 1498 titulované najväčšie mestá v Uhorsku s najrozvinutejším spoločenským životom mešťanov, teda slobodné mestá. Boli nimi menovite Budín, Pešť, Košice, Bratislava, Šopron, Bardejov, Prešov, Trnava, Levoča a Záhreb, prípadne iné už nevymenované mestá.⁷³

67 HOLÁK, J. *Vznik...*, s. 220.

68 MÁRKUS, Dezső (Ed.). *Werböczy István Hármaskönyve*. Budapest : Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, 1897, s. 378, § 7, „civitates (...) liberae; nec non mercatores (...) et alii opifices, in ipsorum collegio, et inter sese, statuta condere possunt“.

69 HOLÁK, J. *Vznik...*, s. 221.

70 FEJÉRPATAKY, Lászlo (Ed.). *Magyarországi városok régi számadáskönyvei*. Budapest : Kiadja Magyar tudományos akadémia, 1885. 682 s.; LEHOTSKÁ, Darina. K počiatkom vedenia mestských kníh na Slovensku. Najstaršia bratislavská kniha 1364 – 1538. In: *Historické štúdie* 5, 1959, s. 325 a n.; BARTL, Július. Mestské knihy na Slovensku a problémy ich štúdia. In: *Studia historica Tyrnaviensia*, 2003, roč. III, s. 225-239; MARSINA, Richard. Mestské knihy na Slovensku v stredoveku. In: *Ústecký sborník historický. Supplementum I. Stav a perspektivy zpřístupňování středověkých a raně novověkých městských knih*. Ústí nad Labem : Filozofická fakulta UJEP – Muzeum města Ústí nad Labem, 2010, s. 107-116; RÁBIK, Vladimír. K typologii najstarších mestských kníh na Slovensku na príklade mestskej knihy Trnavy z rokov 1394 – 1530. In: *Ústecký sborník historický. Supplementum I. Stav a perspektivy zpřístupňování středověkých a raně novověkých městských knih*. Ústí nad Labem : Filozofická fakulta UJEP – Muzeum města Ústí nad Labem, 2010, s. 117 a n.

71 CJH, s. 202, § 3.

72 BARTAL, Antonius. *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae*. Lipsiae – Budapestini : In aedibus B. G. Teubneri, 1901, s. 131. Pri hesle civitas uvádza comitatus, vármegye, čo je úplne chybné.

73 CJH, s. 414, 416, čl. 38. „Liberae civitates (...) omnes aliae liberae civitates.“

V zákonníku z roku 1514 boli tie aj iné mestá z hľadiska vrchnostenského a vlastníckeho tiež tak charakterizované a zapísané ako majetky uhorského kráľa.⁷⁴ Na slovenskom území to boli mestá Košice, Bratislava, Trnava, Bardejov, Prešov, Levoča, Skalica, Sabinov, Kremnica, Banská Bystrica a Zvolen. Z právneho, administratívneho aj urbanistického hľadiska bol vnímateľný fenomén, pojem mesto a z terminologického hľadiska slobodné mesto.

V uvedenom zákonníku z roku 1404 je medzi latinskými pomenovaniami sídelných celkov na druhom mieste slovo oppida. Toto latinské pomenovanie nebolo v 15. storočí obsahovo opísané alebo vysvetlené. Jeho obsah možno do slovenčiny prekladať slovom mestečko, najmä vzhľadom na jeho časté zápisy od 16. do 19. storočia.⁷⁵ Slovo possessiones možno v uvedenom texte vnímať a prekladať len slovom dediny, hoci rozličnej veľkosti, teda samoty, osady, dediny.

Charakterizovanie či opisovanie určitého mesta ako kráľovského sa v 15. storočí vyskytuje zriedkavo. Okrem uvedených zákonov z rokov 1498 a 1514 po latinsky, je taký vzťah vyjadrený po nemecky o Trnave v rukopise tamojšieho exemplára Summa legis Raimundi z 15. storočia.⁷⁶

Treba ešte upozorniť aj na výnimočný opis najväčších miest v Uhorsku, ktorý sa vyskytuje v zákonníku z roku 1492. Snem vtedy ustanovil, že deviatok odovzdávajú nielen všetky sedliacke domácnosti, ale aj meštianske, pravda, okrem tých meštianskych domácností, ktoré žijú v murovaných mestách.⁷⁷ Bolo to nepresné vyjadrenie, čo iste spôsobovalo rozličné výklady. Napriek tomu možno usúdiť, že murovanými mestami boli všetky najväčšie mestá, s najrozvinutejším spoločenským životom tamojších mešťanov. Pravda, účastníci vtedajšieho snemu asi mysleli len na mestá opevnené múrmi.

Keď sme preskúmali a opísali terminologické pomenovania miest v 15. storočí, je potrebné, ba nevyhnutné zistiť, ako slovenskí právnici, ale najmä historici v 20. storočí, resp. začiatkom 21. storočia, terminologicky pomenúvajú mestá a ako ich klasifikujú. Právnik Ján Holák bol prvým bádateľom, ktorý do slovenskej odbornej terminológie v roku 1937 zaviedol termín slobodné kráľovské mesto.⁷⁸ Známejší slovenský právnik Štefan Luby v knihe vytlačenej v roku 1946 napísal, že pojem slobodné kráľovské mestá legalizoval uhorský snem v roku 1608, kedy boli vymenované príslušné slobodné kráľovské mestá podľa menného zoznamu v zákone z roku 1514. Autor rozdelil mestá na taverníkovské, personálske a banské.⁷⁹ Z toho možno usúdiť, že Štefan Luby termín slobodné kráľovské mesto ako pojem a terminologické vyjadrenie vnímal od 17. storočia.

Historička Darina Lehotská v rozsiahlej štúdií v roku 1959 okrem iného písala o slobodných kráľovských mestách pri výklade príslušných článkov zákonov z rokov 1498 a 1514. Autorka tiež rozdelila mestá na taverníkovské, personálske, slobodné kráľovské mestá banské, nepochybne podľa Štefana Lubyho.⁸⁰ Vyššie sme už uviedli, že v tých článkoch zákonov sa píše iba o slobodných mestách ako súčasti majetkov uhorského kráľa. O právomoci taverníka, resp. personála, sa tam nepíše. Richard Marsina v syntetickom

74 CJH, s. 708, čl. 3, § 1-5. „civitates liberae (...) cim ceteris civitatibus montanis“. Porovnaj: MÁRKUS, D. *Werböczy...*, s. 398.

75 BARTAL, A. *Glossarium...*, s. 455, 456. Toto slovo ako heslo vôbec neuviedol. Slovo oppidaneus vysvetlil ako obyvateľ oppidi, teda mešťan; slovo oppidanensis = vároši, teda mestský.

76 REBRO, K. *Trnavský rukopis...*, s. 71, 79. „Buchs Raymundi, der Königlichen Stadt Tirnau.“

77 CJH, s. 512, čl. 47, „exceptis civitatibus muratis“.

78 HOLÁK, J. *Počiatky...*, s. 260.

79 LUBY, Š. *Dejiny...*, s. 193, 194.

80 LEHOTSKÁ, D. *Vývoj...*, s. 108.

diele z roku 1986 o dejinách Slovenska v stredoveku tiež písal o slobodných kráľovských mestách a ich časti v súdnej právomoci taverníka alebo kráľovského personála koncom 15. a začiatkom 16. storočia.⁸¹ Aj začiatkom 21. storočia takmer všetci slovenskí historici opisujúci vývoj miest na Slovensku v stredoveku všeobecne používajú odborný termín slobodné kráľovské mesto pri opise sídelne najväčších, spoločensky najrozvinutejších miest s murovanými hradbami.⁸² Rozlohou menšie a menej rozvinuté mestá bez hradieb pomenúvajú ako zemepanské mestá.⁸³ Len ojedinelí autori presnejšie opísali také mestá ako mestečká.⁸⁴

Vychádzajúc z dobových informácií o vývoji meštianstva a miest na Slovensku a v Uhorsku vôbec a pri uvažovaní o klasifikácii miest v stredoveku, považujeme za prvoradé a rozhodujúce kritérium vecný, predmetový rozsah výsad meštianov, ich využívanie a uplatňovanie meštianskeho práva v jednotlivých mestách, pričom vrchnostenská príslušnosť jednotlivých miest (kráľ, baróni, preláti) je druhoradý činiteľ. Pri klasifikovaní miest v stredoveku ako primerané a výstižné postačia dve slovenské slová: mesto (civitas, civitas libera) a mestečko (oppidum). Doterajšie, už tradičné pomenovania, teda slobodné kráľovské mesto aj zemepanské mesto nemajú latinskú stredovekú paralelu. Sú nevýstižné, preto ich považujeme za nevhodné pre obdobie stredoveku.⁸⁵

Skúmanie vývoja meštianstva a meštianskeho práva v jednotlivých mestách do polovice 14. storočia poskytlo všeobecný poznatok, že dovtedajšie vývoje meštianskych práv, koreniace v rozličnom rozsahu výsad, boli jedinečnými, individuálnymi príbehmi v konkrétnych mestách.⁸⁶ Avšak od polovice 14. storočia a najmä počas 15. storočia prebiehal predovšetkým v meštianskom súdnictve všetkých miest zjednocovací, unifikačný proces, uplatňovaním rovnakých ustanovení vtedajších právnych kníh, teda Summa legis Raimundi alebo tzv. Magdeburského práva.⁸⁷

V záverečnej časti tejto štúdie možno zistené, nové poznatky zhrnúť nasledujúco: vznik a vývoj meštianskeho práva na Slovensku v stredoveku nerozlučne súvisel s vývojom tunajšieho meštianstva a miest. Vzhľadom na evolučný (nie zakladací) pôvod

81 MARSINA, R. *Dejiny Slovenska...*, s. 437-438.

82 ŠTEFÁNIK, M. – LUKAČKA, J. et al. *Lexikon...*, s. 10, kap. 4. Porovnaj napríklad: s. 185, 195, 218, 243, 264, 315, 447, 466, 524, 565.

83 ŠTEFÁNIK, M. – LUKAČKA, J. et al. *Lexikon...*, s. 10, kap. 4. Konkrétne: HLAVAČKOVÁ, M. *Bánovce nad Bebravou...*, s. 14; DVOŘÁKOVÁ, D. *Beckov...*, s. 100; *Modra...*, s. 274; *Senica...*, s. 419; LACKO, R. *Brezno...*, s. 141; HOMZA, M. *Gelnica...*, s. 152; LUKAČKA, J. *Hlohovec...*, s. 165; *Nitra...*, s. 284; *Nové Mesto nad Váhom...*, s. 308; *Prievidza...*, s. 355; *Starý Tekov...*, s. 489; *Topoľčany...*, s. 504; RÁBIK, V. *Rimavská Baňa...*, s. 372; SKALSKÁ, M. *Rimavská Sobota...*, s. 376; *Rožňava...*, s. 384; MARSINA, R. *Ružomberok...*, s. 396; *Trenčín...*, s. 512; *Žilina...*, s. 578; ŠTEFÁNIK, M. *Smolník...*, s. 437.

84 ŠTEFÁNIK, M. – LUKAČKA, J. et al. *Lexikon...* Konkrétne: SLEZÁKOVÁ, M. *Dobrá Niva, Babiná...*, s. 147; HLAVAČKOVÁ, M. *Šamorín...*, s. 496; HUDÁČEK, P. – ULIČNÝ, F. ml. *Veľký Šariš...*, s. 553; HUDÁČEK, P. *Pamätná kniha mesta Sabinova (Liber annalium) z roku 1446*. In: *Studia historica Tyrnaviensia XVI. Litteris ac moribus imbutus*. Trnava : Spolok Slovákov v Poľsku v spolupráci s Filozofickou fakultou Trnavskej univerzity v Trnave, 2014, s. 229. Napísal, že Sabinov spolu s Veľkým Šarišom a Prešovom sa v prvej polovici 13. storočia vyvíjal na výsadnú kráľovskú dedinu, čo považujem za úplné nepochopenie vývoja tamojších obyvateľov ako meštianov a sídiel ako miest. Ďalej na s. 245 radu mesta Sabinov opísal nevhodne ako užšiu mestskú radu.

85 MARSINA, R. *Dejiny Slovenska...*, s. 437, 438. Autor R. Marsina pri opise vývoja miest v 15. storočí použil označenia: mestá, mestečká aj slobodné kráľovské mestá.

86 Už Luby napísal, že vzhľadom na obsahovú rozdielnosť výsad nebolo jednotné mestské právo, ale len partikulárne práva jednotlivých miest. LUBY, Š. *Dejiny...*, s. 340.

87 Darina Lehotská napísala, že súdnictvo v mestách malo od 15. storočia uhorský ráz. LEHOTSKÁ, D. *Vývoj...*, s. 103.

a vývoj meštianstva a miest je zjavné, že evolučne sa rozvíjalo aj meštianske právo, do konca 12. storočia živelne ako obyčajové meštianske právo, od 13. storočia ako spísané meštianske právo najprv v listinách výsad mešťanov jednotlivých miest. Doterajší odborný termín mestské právo, používaný v odbornej literatúre historikmi a právnikmi, treba zanechať ako nevhodný a nahradiť ho výstižnejším odborným termínom meštianske právo.

Jestvovali jednotlivé, jedinečné súbory meštianskych práv užívaných mešťanmi v určitých, konkrétnych mestách. Nejestvovalo jednotné, všeobecne platné meštianske právo mešťanov na Slovensku v stredoveku ani v Uhorskom kráľovstve vôbec.

Právo mešťanov v jednotlivých mestách sa rozvíjalo, teda vecne rozširovalo, zdokonaľovalo a zlepšovalo podľa požiadaviek mešťanov v určitých mestách a priazne uhorských kráľov k nim. Meštianske právo sa od 13. storočia rozvíjalo ako kodifikované právo pod vplyvom mešťanov nemeckého pôvodu, avšak bez priamo dokázaného vzťahu na práva mešťanov v Magdeburgu, prípadne v Norimberku.

Meštianske právo v mestách na Slovensku a v Uhorsku vôbec bolo ohľadne samosprávy výhodnejšie, slobodnejšie ako porovnateľné možnosti mešťanov v mestách v Česku alebo v Poľsku.

Od 14. storočia, ale najmä v 15. storočí vznikali nové informačné zdroje meštianskeho práva, teda štatúty, zákony, právne knihy, súdne knihy aj iné mestské knihy. Do spoločenského života mešťanov zasahovali aj preláti a baróni na zasadaniach uhorského snemu.

Od 15. storočia sa začali prejavovať aj politické aktivity mešťanov, ich účasťou na rokovaní uhorského snemu a v tvorbe dobrovoľných zväzov najväčších miest. Od 15. storočia prebiehal najmä v meštianskom súdnictve zjednocovací proces uplatňovaním zásad právnych kníh *Summa legis Raimundi* a *Magdeburské právo*.

Vzhľadom na latinské pomenovanie miest (*civitas*, *civitas libera*) a mestečiek (*oppidum*) nie sú primerané doterajšie slovenské odborné termíny slobodné kráľovské mesto a zemepanské mesto. Vhodnejšie sú pomenovania mesto a mestečko.

ZOZNAM ARCHÍVNYCH FONDŮV

Archív mesta Košice, fond H III-2.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- BARTAL, Antonius. *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae*. Lipsiae – Budapestini : In aedibus B. G. Teubneri, 1901. 722 s.
- BARTL, Július. Mestské knihy na Slovensku a problémy ich štúdia. In: *Studia historica Tyrnaviensia*, 2003, roč. III, s. 225-239.
- CSIZMADIA, Andor. *A magyar városi jog*. Kolozsvár : Györegyházmegyei alap könyvnyomdája, 1941. 227 s.
- Encyklopédia Slovenska III. K-M*. Bratislava : Veda, 1979. 652 s.
- FEJÉRPATAKY, László (Ed.). *Magyarországi városok régi számadáskönyvei*. Budapest : Kiadja Magyar tudományos akadémia, 1885. 682 s.
- FÜGEDI, Erik. Középkori magyar városprivilegiumok. In: *Tanulmányok Budapest múltjából*, 1961, vol. 14, s. 17-107.
- HALAGA, Ondrej R. Mestotvorný proces a stredná Európa. In: *Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského XV*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1964, s. 95-115.
- HALAGA, Ondrej R. Najstaršia košická mestská kniha z rokov 1393 – 1405. In: *Slovenská archivistika*, 1978, roč. XIII, č. 2, s. 63-103.

- HOLÁK, Ján. Počiatky politickej aktivity slobodných kráľovských miest v Uhrách. In: *Sborník Matice slovenskej*, 1937, roč. XV, č. 3, s. 260-271.
- HOLÁK, Ján. Vznik mestského práva na Slovensku a jeho pramene. In: *Sborník Matice Slovenskej. Historia*, 1938 – 1939, roč. XVI – XVII, č. 3-4, s. 203-226.
- HUDÁČEK, Pavol. Pamätná kniha mesta Sabinova (Liber annalium) z roku 1446. In: *Studia historica Tyrnaviensia XVI. Litteris ac moribus imbutus*. Trnava : Spolok Slovákov v Poľsku v spolupráci s Filozofickou fakultou Trnavskej univerzity v Trnave, 2014, s. 228-259.
- CHALOUPECKÝ, Václav. *Kniha žilinská*. Bratislava : Nákladem učené spoločnosti Šafaříkovy, 1934. 239 s.
- JUCK, Lubomír (Ed.). *Výsady miest a mestečiek na Slovensku I. (1238 – 1350)*. Bratislava : Veda, 1984. 196 s.
- LEHOTSKÁ, Darina. K počiatkom vedenia mestských kníh na Slovensku. Najstaršia bratislavská kniha 1364 – 1538. In: *Historické štúdie* 5, 1959, s. 325-347.
- LEHOTSKÁ, Darina. Príspevok k základnému rozdeleniu miest na Slovensku. In: *Historické štúdie* 19, 1974, s. 21-32.
- LEHOTSKÁ, Darina. Vývoj mestského práva na Slovensku. In: *Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Historica X*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1959, s. 65-110.
- LUBY, Štefan. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava : Knížnica Právnickej jednoty v Bratislave, 1946. 536 s.
- LUDAT, Herbert. *Vorstufen und Entstehung des Städtewesens in Osteuropa : Zur Frage der vorkolonialen Wirtschaftszentren im slawisch-baltischen Raum*. Köln : Rudolf Müller, 1955. 53 s.
- LUKAČKA, Ján et al. *Chronológia starších slovenských dejín*. Bratislava : Prodama, 2009. 315 s.
- MÁRKUS, Dezsó (Ed.). *Corpus Juris Hungarici. 1000 – 1526*. Budapest : Franklin-Társulat, 1899. 26 s.
- MÁRKUS, Dezsó (Ed.). *Werbőczy István Hármaskönyve*. Budapest : Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, 1897. 437 s.
- MARSINA, Richard (Ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. Slovenský diplomatár II*. Bratislava : Archivum civitatis Bratislaviensis, 1987. 608 s.
- MARSINA, Richard (Ed.). *Dejiny Slovenska I. (do roku 1526)*. Bratislava : Veda, 1986. 531 s.
- MARSINA, Richard. Mestské knihy na Slovensku v stredoveku. In: *Ústecký sborník historický. Supplementum I. Stav a perspektivy zpřístupňování středověkých a raně novověkých městských knih*. Ústí nad Labem : Filozofická fakulta UJEP – Muzeum města Ústí nad Labem, 2010, s. 107-116.
- MENDL, Bedřich. *Tak řečeno norimberské právo v Čechách*. Praha : Česká akademie věd a umění, 1938. 139 s.
- PLANITZ, Hanz. *Die deutsche Stadt im Mittelalter. Von der Römerzeit bis zu den Zunftkämpfen*. Graz – Köln : Bohlau, 1954. 520 s.
- RÁBIK, Vladimír. K typologii najstarších mestských kníh na Slovensku na príklade mestskej knihy Trnavy z rokov 1394 – 1530. In: *Ústecký sborník historický. Supplementum I. Stav a perspektivy zpřístupňování středověkých a raně novověkých městských knih*. Ústí nad Labem : Filozofická fakulta UJEP – Muzeum města Ústí nad Labem, 2010, s. 117-124.
- REBRO, Karol. Trnavský rukopis Summy legum Raimundi. In: *Slovenská archivistika*, 1969, roč. IV, č. 1, s. 71-82.
- SCHUBART-FIKENTSCHER, Gerta. *Die Verbreitung der deutschen Stadtrechte in Osteuropa*. Weimar : H. Böhlau Nachf., 1942. 567 s.
- ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján et al. *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2010. 629 s.
- TIBENSKÝ, Ján (Ed.). *Slovensko I. Dejiny*. Bratislava : Obzor, 1971. 856 s.
- ULIČNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Šariša*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1990. 513 s.
- ULIČNÝ, Ferdinand. Dejiny Podolínce do polovice 14. storočia. In: *Sandecko – spišské zošity. Zv. 8*, 2014, s. 18-25.
- ULIČNÝ, Ferdinand. *Dejiny Slovenska v 11. až 13. storočí*. Bratislava : Veda, 2013. 567 s.

- ULIČNÝ, Ferdinand. Mesto Banská Bystrica okolo roku 1255. In: NAGY, Imrich – GRAUS, Igor (Eds.). *Minulosť a prítomnosť Banskej Bystrice*. Banská Bystrica : Katedra histórie Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela, 2006, s. 5-14.
- ULIČNÝ, Ferdinand. Pôvod a vývoj miest na Slovensku od 9. do 14. storočia. In: *Historické štúdie* 46, 2010, s. 315-335.
- ULIČNÝ, Ferdinand. Trhy a mestá na Slovensku v 9. – 12. storočí. In: SEDLÁK, Vincent (Ed.). *Zborník príspevkov k slovenským dejinám. K životnému jubileu univerzitného profesora PhDr. Richarda Marsinu, DrSc.* Bratislava : Slovenský historický ústav Matice slovenskej, 1998, s. 53-61.
- ULIČNÝ, Ferdinand. Vznik a rozvoj mesta do začiatku 16. storočia. In: SEDLÁK, Imrich (Ed.). *Dejiny Prešova 1*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1965, s. 58-107.
- ULIČNÝ, Ferdinand. Výsadnosť mešťanov od 13. storočia. In: *Historický časopis*, 2001, roč. 49, č. 3, s. 415-132.
- VARSÍK, Branislav. Vznik a rozvoj miest na Slovensku v 13. a 14. storočí. In: *Historický časopis*, 1958, roč. VI, č. 2, s. 169-201.
- VOJTÍŠEK, Václav. *Výbor rozprav a studií*. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1953. 577 s.
- WEIZSÄCKER, Wilhelm. Die Ausbreitung des deutschen Rechtes in Osteuropa. In: LOESCH, Karl Christian (Ed.). *Staat und Volkstum*. Berlin : Dt. Schutzbund-Verl., 1926. 798 s.
- WYROZUMSKI, Jerzy. *Cracovia mediaevalis*. Kraków : Avalon, 2010. 519 s.